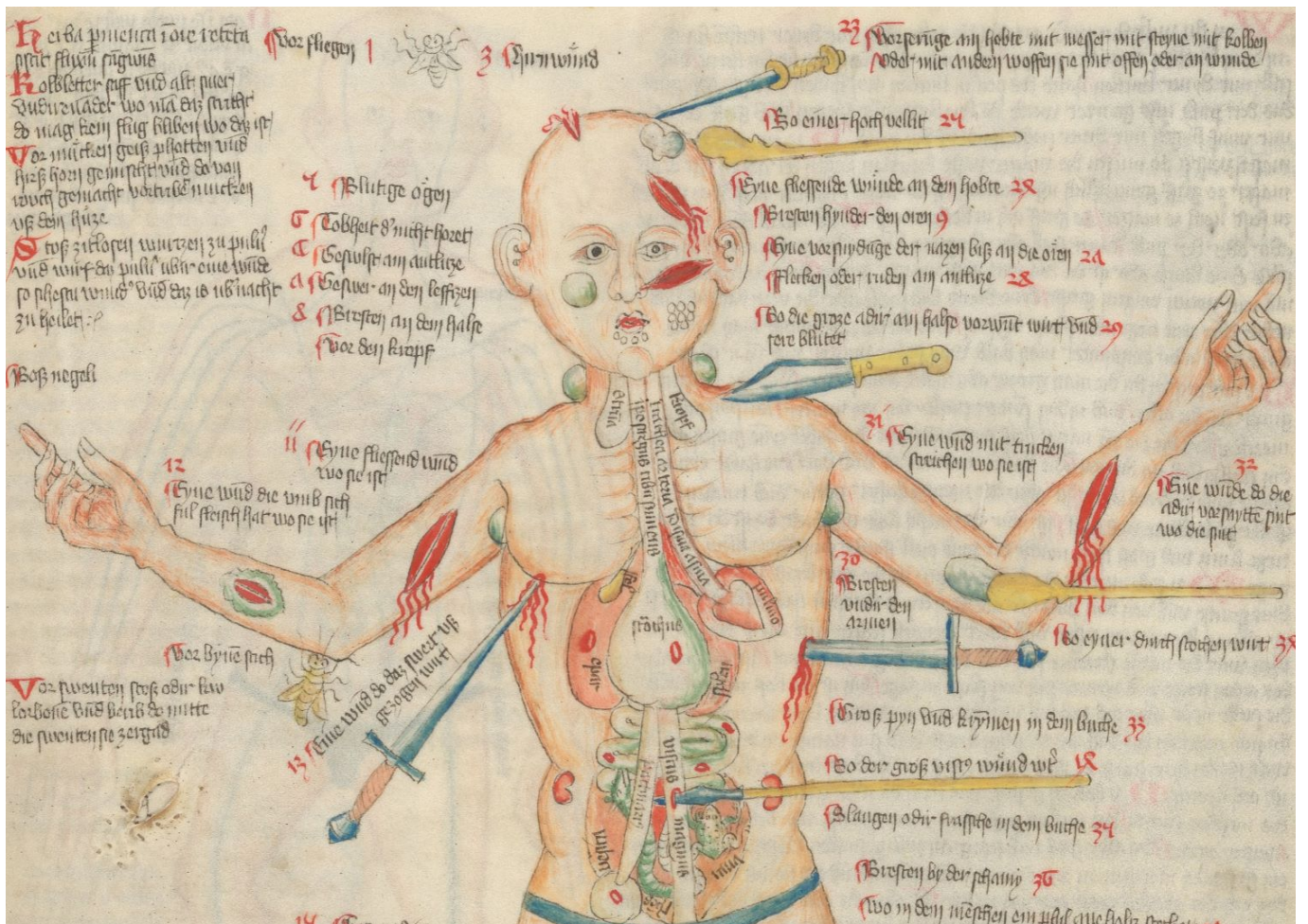

Багато життів Пораненого

ДЖЕК ГАРТНЕЛЛ

31 ЖОВТНЯ 2024

Він незворушно дивиться зі сторінки, вкритий численними видовищними ранами. На його шкірі повно кривавих порізів і розривів, її ріжуть і колють ножі й мечі різних форм і розмірів — багато з них так і залишається в тілі, стирчить із нього, як їжаківі голки. Бік чоловіка пронизаний кинжалом, і через напівпрозору шкіру на грудях ми бачимо, що краєчок леза пробиває серце. Стегна пронизані стрілами — якісь із цих стріл цілі, якісь обламані при кінчиках. Один кийок б'є чоловіка у плече, другий — по обличчю.

На шиї, під пахвами й у паху в нього — синюваті бубони, набряклі лімфовузли свідчать про чуму. Гомілки та стопи вкриті подряпинами й саднами, на ноги чоловіка кидаються скажені тварини. Пес, змія і скорпіон кусають його литки, бджола жалить у лікоть, навіть у порожнині живота сидить жаба, труячи нутрощі.

А проте — попри всі ці жахливі травми — Поранений дуже навіть живий. Його мета — не погрожувати, не лякати, а навпаки, вказувати на потенційні ліки від усіх зображених недуг. Усупереч вигляду, він символізує щось оптимістичніше за стражденне тіло; його мета — вражаючи, нагадувати про силу знання, яке збирає й застосовує пізньосередньовічна медицина.

Найраніші відомі версії Пораненого походять із початку XV століття та з'являються в манускриптах про хірургічне мистецтво, насамперед — південнонімецьких, пов'язаних зі знаменитим вюрцбурзьким хірургом Ортольфом фон Баєрландом. Ці перші Поранені супроводжували текст під назвою «Wundarznei» («Хірургія»), по суті, виконуючи функцію змісту — адже містили посилання на всі способи лікування, згадані в трактаті. Якщо уважно придивитися до рукописних Поранених, можна помітити, що їхні постаті пронизує не тільки зброя, а й текст.

Поранений із рукопису кінця XV століття

Довкола них юрмляться числа і фрази, що позначають, де саме в тексті можна знайти певний лікувальний засіб. Снажимо, біля павука, який повзе по стегні Пораненого, вміщена фраза «Wo eine spyne gesticht, 20» («Коли вкусив павук, 20»); біля правої руки — «10, Boss negeli» («10, хворі нігті»); із внутрішнього боку лівого стегна — «38. Ein phil do der schaft notch ynne stecket» («38. Стріла, древко якої лишилося на місці»).

Поранений давав середньовічним хірургам змогу легко орієнтуватись у книжках, але своїм незвичним виглядом іще й нагадував і медикам, і пацієнтам, що в цих рукописах сховане життєдайне знання. Він був живим доказом ефективності хірургічного ремесла, а тому й популярним додатком до медичних трактатів — поруч із розмаїтими зображеннями окремих хвороб, зодіакальних знаків, точок для кровопускання чи схожих анатомічних схем.

Зодіакальний чоловік із рукопису 1488 року

Збережені в бібліотеках від Копенгагена до Мюнхена фігурки Поранених дають сучасним глядачам уявлення про численні травми, яких середньовічному тілу могли завдати війни, нещасні випадки й епідемії. Та водночас вони показують, що середньовічні люди не вважали себе безпомічними жертвами обставин. Поранений аж ніяк не потверджує стереотип про відстале й криваве середньовіччя; навпаки, він нагадує, що цей період був повною медичних інновацій ланкою між традиційними способами лікування, що прийшли з античного світу, і новими підходами ренесансних медиків. Бо ж і сам образ Пораненого не залишився в середньовічних рукописах — на нього чекало ще довге життя в епоху відродження й після неї.

Коли в другій половині XV століття Європою поширилося друкарство, Поранений оселився в надрукованих книжках; його першою появою в такій формі став латинський трактат «Fasciculus medicinae» («Медична збірка»), надрукований у Венеції 1491 року. На його сторінках ми бачимо все ту саму фігуру, вкрити тяжкими ранами, хоча й трохи переосмислену: все-таки читачі до неї звертатимуться вже не середньовічні німецькі, а ренесансні італійські. Кийок, який б'є Пораненого по обличчю, перетворився з простої палиці на вигадливу булаву, та й сама постать тепер не висить у порожньому просторі, а твердо стоїть на землі, вигинаючись елегантно, як герої популярних натоді полотен і скульптур.

Поранений у «Fasciculus medicinae», 1491 рік

Текст хірургічного трактату, компанію якому складав у рукописах Поранений, теж перебрався у друковані книжки. Приблизно 25 перевидань «Збірки» містять як його, так і написи довкола постаті, що звертають читацьку увагу на окремі недуги та способи їх вилікувати. Трактат був надзвичайно популярний: його друкували в різних куточках Європи, від Антверпа до Сарагоси, і переклали італійською, іспанською та голландською. Поранений із типографської гравюри навіть повернувся в рукописи: збереглося кілька вишуканих, відмальованих від руки версій саме цієї постаті. Здається, ілюстратори обертають технологічний прогрес, збагачуючи й естетично посилюючи суворі лінії нової технології рукописними барвами й тінями. Однак уникнути помилок не вдається: іноді Поранені втрачають чимало з пояснень і фрагментів хірургічного трактату. Візуальні деталі теж губляться в перекладі. Скажімо, камінь, який раніше падав чоловікові на голову, в рукописі стає чудернацьким крихітним шоломом.

Поранений, адаптований із друкованої гравюри

Поранений з'являється також у німецьких першодруках — і тут теж зазнає трансформацій. Наприклад, у Страсбургу його друкують на титульній сторінці книжки хірурга Єроніма Бруншвіга (помер близько 1512 року) під назвою «Das buch der cirurgia» («Книга хірургії»). І хоча видовищні рани чоловіка збережено, він тепер значно стрункіший, має довше волосся — а головне, довкола нього взагалі немає тексту. Замість бути своєрідним покажчиком для медичного посібника, як у середньовічних рукописах, Поранений тут виконує значно величнішу функцію: утілює саме мистецтво хірургії, гордо виставляючи напоказ рани, які власник книжки спроможний вилікувати.

Поранений у «Das buch der cirurgia», 1497 рік

Цієї візуальної стратегії дотримувалися й автори хірургічних трактатів із XVI століття, адаптуючи образ Пораненого до мінливих потреб своєї професії. Скажімо, 1517 року німецький військовий хірург Ганс фон Герсдорфф (помер близько 1529 року) використав його фігуру в книжці «Feldbuch der Wundarzney» («Посібник із практичної хірургії») — і то був перший випадок, коли цю постать супроводжували зображення снарядів, що розбивають їй зап'ясток і гомілку.

Поранений із «Feldbuch der Wundarzney», видання 1530 року

Навіть у наступному столітті Поранений з'являвся в медичних трактатах: 1678 року лондонський хірург Джон Бравн використав його в праці «Compleat Discourse of Wounds» («Повне дослідження ран») — щоправда, уже у вигляді неокласичної оголеної натури, завмерлої у драматичному русі.

Постійне звертання до Пораненого впродовж понад трьох століть показує непересічну здатність цієї постаті: уводити глядача у страхітливий, проте серйозний простір хірургічної професії. Але воно також потверджує силу Пораненого заворожувати читачів, які на нього

натрапляють, навіть сучасних: як свідчить його нещодавня поява в серіалі «Ганнібал», нам і сьогодні притаманне похмуре зачудування, втілене в цій постаті — у середньовічному образі, телепортованому в XXI століття.

Текст, уперше опублікований у часописі «The Public Domain Review», з англійської переклала Галина Глодзь.

ДЖЕК ГАРТНЕЛЛ

31 ЖОВТНЯ 2024

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in **/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php** on line **284**